

**PANEVROPSKI „APERION”
UNIVERZITET**

Prof. dr MARKO MUNJIZA

**ZDRAVSTVENA NEGA U
PSIHIJATRIJI**

(Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje)*

BANJA LUKA, 2010

*Knjiga je u štampi

Prof dr Marko Munjiza,
Zdravstvena nega u psihijatriji
Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, 2008
PANEVROPSKI UNIVERZITET
„APERINON” BANJA LUKA

Recezeni:

- 1. Prof. dr Marija Simić, neuropsihijatar, Visoka strukovna škola za zdravstvene radnike, Beograd**
- 2. Prof. dr Milan Stojaković, neuropsihijatar, Klinika za psihijatriju Medicinskog fakulteta Univerziteta Banja Luka i prof. psihijatrije na Medicinskom fakultetu Banja Luci**

Lektor: Milanka Lazarov, Beograd

Prostor za katalogizaciju

Copyright © Panevropski "Aperion" Univerzitet Banja Luka i autor 2010

Ova publikacija u celini ili u delovima ne sme se umnožavati, preštamovati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom bez dozvole autora ili izdavača niti može biti na bilo koji drugi način ili bilo kojim drugim sredstvom distribuirana ili umnožavana bez odobrenja izdavača.

Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržava autor i izdavač po odredbama Zakona o autorskim pravima.

**Recenzija Drugog dopunjenog i izmijenjenog udžbenika
"ZDRAVSTVENA NJEGA U PSIHIJATRIJI"
autora Prof. dr. Marka Munjize**

I. Podaci o djelu-rukopisu monografije, udžbeničke literature

1.) Naslov teksta je "Zdravstvena njega u psihijatriji sa osnovama psihijatrije", drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Tekst ima 275 stranica, formata A4, 6 ključnih poglavlja s više naslova i podnaslova, većim brojem preglednih radnih tablica koje značajno povećavaju sadržaj i kvalitet teksta. U odnosu na prvo izdanje ovdje je autor, pored nekoliko novih poglavlja i promjene postojećih, dao širi spisak referenci iz domaće i strane literature. U prilogu su dati Skala za procjenu funkcionalne sposobnosti i 175 pitanja za provjeru znanja iz zdravstvene njege s tačnim odgovorima.

2.) U prvom uvodnom poglavlju - autor je dao više naslova kao npr. "*Od opće do zdravstvene njege s kraćim povijesnim osvrtom*". Značajna poglavlja iz uvodnog dijela udžbenika odnose se na: "*Nove aspekte zdravstvene njege u psihijatriji*" s više aktuelnih podnaslova, kao npr. "*Institucionalni i personalni aspekti edukacije u zdravstvenoj psihijatrijskoj zaštiti*," "*Mogućnosti prevladavanja straha u radu medicinske sestre/tehničara u psihijatriji*" i "*Mjesto i uloga medicinske sestre/tehničara u suvremenoj organiziranoj psihijatrijskoj ustanovi*". U ovom uvodnom dijelu udžbenika autor je dao najsavremenije aspekte njege s osvrtom na klasični medicinski i zdravstveni aspekt njege psihijatrijskog pacijenta. Takođe je ukazano na probleme straha i sl. koji se javljaju u procesu zdravstvene njege u psihijatriji.

3.) U drugom poglavlju "*Predmet rada zdravstvene njege u psihijatriji*" i "*Novi aspekti zdravstvene njege u psihijatriji*", kao što je već navedeno, autor se bavi institucionalnim i personalom aspektima njege u savremenoj psihijatriji, aktuelnim pitanjima edukacije, mogućnostima prevladavanja straha i anksioznosti medicinske sestre/tehničara. Posebno je važno poglavlje o "*Mjestu i ulozi medicinske sestre tehničara u suvremenoj organizaciji psihijatrijske institucije i značaju sociodinamskog koncepta u njezi psihijatrijskih pacijenata*". Ovo poglavlje obuhvata najaktuelnije činjenice koje su značajne u edukaciji medicinskih sestara/tehničara za rad na savremenoj njezi u psihijatriji.

4.) Treće poglavlje "*Teorijske osnove zdravstvene njege*" obuhvaćaju više veoma korisnih i jasno formuliranih podnaslova koji su veoma značajni za svakodnevni rad medicinske sestre/tehničara u savremenoj psihijatriji. Po prvi put kod nas prof. Munjiza daje cjelovit tekst koji obuhvaća sve moguće teorijske osnove koje su značajne za proces zdravstvene njege u kliničkoj psihijatriji. Ilustracije radi, navodim neka važnija poglavlja i podnaslove koji se odnose na ovaj dio rukopisa. To su: "*Osnovni principi prvog intervjua*", "*Opservacija psihijatrijskog pacijenta i značaj neverbalne komunikacije*", "*Timski rad u psihijatriji*", i sl. U ovom dijelu udžbenika autor je dao pregled pojedinih savremenih oblika psihosocijalnog tretmana kao vid zdravstvene njege. Ovdje je na veoma jasan i pregledan način autor prikazao važnije oblike individualne i grupne psihoterapije, sve oblike socioterapije, kao i druge specifične oblike tretmana u psihijatriji. Ovaj dio rukopisa autor je završio poglavljem o "*Socijalnopsihijatrijskom praćenju pacijenata tijekom zdravstvene njege u vanbolničkom uvjetima*".

Koristeći iskustva iz svoje dugogodišnje prakse o socijalnopsihijatrijskoj dimenziji psihijatrije i iskustva drugih autora, prof. Munjiza na pregledan i koncizan način prikazao je savremene aspekte primjene različitih oblika individualne i grupe psihoterapije i socioterapije u procesu zdravstvene njege u psihijatriji. Ovdje su obuhvaćeni svi oblici suportativne i grupe psiho i socioterapije koji su važni za njegu u savremenoj psihijatriji. Kada su u pitanju drugi oblici tretmana u psihijatriji koji su značajni za proces zdravstvene njege, autor je prezentirao sve važnije elemente i podatke koji su važni za medicinsku sestru/tehničara u psihijatriji i za primjenu principa i načela zdravstvene njege. Na ovo se logički nadovezuje poglavlje o socijalnopsihijatrijskom praćenju psihijatrijskog pacijenta koji je veoma značajan u prevenciji novih recidiva i rehospitalizacija psihijatrijskog pacijenta. Iznoseći svoja vlastita iskustva, autor je dao veoma dobar model za njihovo organizovanje u vanbolničkoj psihijatriji u našoj zemlji.

Drugo vrlo značajno poglavlje u ovom dijelu teksta odnosi se na "*Osnovna načela etike i izazove za psihijatrijsku profesiju*". Ovdje je autor dao pregled svih važnijih medicinsko-etičkih aspekata njege u psihijatriji. Ukazao je na sva važnija etička načela i izazove koji se odnose na profesiju psihijatrijske sestre/tehničara.

5.) Četvrto poglavlje se odnosi na: "*Principe i metode rada u zdravstvenoj njezi u psihijatriji*". Ovaj oblik rada u savremenoj psihijatriji relativno je novijeg datuma. Kod nas je uveden tokom posljednja dva desetljeća. Teorijski pristup s praktičnim iskustvom autora mnogo će značiti u edukaciji medicinskih sestara/tehničara o metodama zdravstvene njege, specifičnostima kadrova koji se bave zdravstvenom njegom u psihijatriji i dr. U nekoliko aktualnih poglavlja autor analizira ličnost psihijatrijske medicinske sestre/tehničara, sudjelovanje medicinske sestre u savremenom zbrinjavanju psihijatrijskog pacijenta, specifičnostima zdravstvene njege u psihijatriji i posebno u zbrinjavanju hitnih stanja u psihijatriji, učešću sestre u dijagnostičkom postupku psihijatrijskih poremećaja po osnovnim načelima sestriinske dijagnoze i zdravstvene njege u savremenoj psihijatriji. Prof. Munjiza je jedan od aktivnih učesnika uvođenja i formiranja timskog rada u savremeno

organizovanoj psihijatrijskoj ustanovi. Stoga je autor na kompetentan način dao prikaz svih relevantnih principa i metoda rada zdravstvene njege u psihijatriji.

6.) Peto poglavlje se odnosi na *"Mogućnosti evaluacije tretmana u psihijatriji i njezi"*. I ovo poglavlje je jedno od najvažnijih u cjelokupnom tekstu rukopisa. Prof. Munjiza je veoma kompetentan stručnjak za evaluaciju rada u psihijatriji. U ovom poglavlju dat je specifičan osvrt na preduslove evaluacije socijalnopsihijatrijskog tretmana i njege u psihijatriji. Takođe su detaljno obrađeni važniji metodološki instrumenti u evaluaciji. Vrlo je vrijedno poglavlje koje se odnosi na evaluaciju pojedinih metoda i tretmana u psihijatriji. Pošto se u psihijatriji primjenjuje kombinovani tretman u liječenju i rehabilitaciji, autor je u ovom dijelu teksta dao prikaz evaluacije učinaka kombinacije farmakoterapije i psihoterapije, farmakoterapije i socioterapije.

7.) Na kraju teksta koju čine četiri važna poglavlja (*"Uloga istraživanja u zaštiti mentalnog zdravlja"*, *"Budućnost edukacije u psihijatriji"*, *"Važniji ciljevi proučavanja zdravstvene njege i psihijatrija budućnosti"*, *"Problemi i pitanja koja mogu očekuju članovi psihijatrijskog tima od pacijenata i članova njihovih obitelji tijekom tretmana i njege"*), na određeni način predstavljena je sinteza cjelokupnog teksta.

II. Ocjena kvalitete rada

1.) Napisani tekst je u potpunosti usklađen sa planom i programom studija na studijskoj grupi "Sestrinstva" na Fakultetu zdravstvenih nauka Panevropskog Univerziteta u Banjaluci, RS, BiH. Tačnost definicija, klasifikacija i metode u tekstu se baziraju na savremenim tokovima kliničke psihijatrije kod nas i u svijetu. Sistematičnost i stručno-pedagoška optimalnost napisanog teksta prisutni su u mjeri da korisnika zadivljuju. Cjelokupan materijal je prikazan postupno, tako da psihijatrijske medicinske sestre/tehničari u svim segmentima savremene zdravstvene njege, bez prethodnog većeg kliničkog psihijatrijskog znanja i praktičnog iskustva brzo stižu i savlađuju načela tretmana i njege u savremenoj psihijatriji. Tekst je napisan izuzetno jasnim jezikom i stilom koji su svojstveni posebno nadarenim stručnjacima za pisanu riječ u koje spada sigurno i prof. Munjiza.

Ovo djelo predstavlja originalni doprinos savremenoj psihijatriji i to ne samo za proces zdravstvene njege nego i za sveobuhvatan pristup psihijatrijskom pacijentu. Na postupan i razumljiv način, uz uspješno kombinovanje teorijskih saznanja i velikog praktičnog iskustva, autor u radu ukazuje na savremene trendove i budućnost psihijatrijske njege, zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja. Prikazan je veliki broj savremenih oblika tretmana i njege koje medicinske sestre mogu raditi samostalno ili u okviru multidisciplinarnog tima u različitim institucionalnim oblicima savremene psihijatrije.

2.) *Stručno-naučna ocjena djela:* Napisano djelo predstavlja, po ocjeni recenzenta, udžbeničku literaturu za studente na Fakultetu zdravstvenih nauka Panevropskog univerziteta u Banjaluci, kako za one koji rade na poslovima zdravstvene njege, tako i za one koji rade na zaštiti i unapređivanju mentalnog zdravlja. U pitanju je savremeni udžbenik za procese zdravstvene njege i tretmana u psihijatriji uopšte u obliku priručnika iz savremne psihijatrije za sagledavanje trendova u sveobuhvatnom pristupu liječenju i zdravstvenoj njezi. Udžbenik u potpunosti odgovora ne samo za potrebe njege, već i zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u društvenoj zajednici. Zbog svega rukopis predstavlja savremenu udžbeničku literaturu.

III Zaključak

Sa puno poštovanja, iskrene pohvale i istinskog priznanja za uloženi napor, stvarno umijeće i elaboraciju nesvakidašnjeg djela iz domene psihijatrije, s ličnim zadovoljstvom i preporukom predlažem štampanje ove dragocjene knjige, kao udžbenika za predmet: "Njege u psihijatriji s osnovama psihijatrije" na studijskoj grupi "Sestrinstvo" na Fakultetu zdravstvenih nauka za Panevropskog Univerziteta u Banja Luci, RS, BiH.

Recenzent:

Prof. dr Milan Stojaković

Banja Luka, 3. decembra 2009.

Medicinski fakultet Univerziteta u Banja Luci

PREDGOVOR I ZAHVALNOST AUTORA

Zdravstvena nega doživela je značajne promene i transformaciju poslednjih nekoliko decenija prošlog i početku ovog veka. Ona je od klasične nege i brige za obolele prerasla u važnu stručno-naučnu oblast gde medicinska sestra—teničar obavlja veći broj važnih aktivnosti u procesu nege, istovremeno je i član multiprofesionalnog tima u psihijatrijskoj zaštiti. Zajedno sa drugim članovima psihijatrijskog tima, ne pruža samo negu obolelima, već i aktivno učestvuje u svim aktivnostima koje se bave zaštitom i unapređenjem mentalnog zdravlja. Veću pažnju poklanja različitim vidovima prevencije mentalnih poremećaja, učestvuje u procesu raznog prepoznavanja i lečenja obolelih. Danas su poslovi zdravstvene nege značajno prošireni u oblasti rehabilitacije, habilitacije i poboljšanja kvaliteta života, naročito hroničnih pacijenata, hendikepiranih i mentalno retardiranih osoba. Nadamo se da će u budućnosti zdravstvenoj nezi pripasti još veća uloga. Ona bi trebalo da dobije veći stručni i društveni ugled i sadržajnije aktivnosti koje će joj omogućiti visoko obrazovanje. Istina, i danas višoj medicinskoj sestri pripada pored lekara jedno od ključnih mesta u savremenim i razvojnim koncepcijama zdravstvene zaštite uopšte, odnosno zdravstvene nege, gde je ona aposolutni nosilac svih vidova nezavisnih funkcija koje proizlaze iz procesa zdravstvene nege.

Zdravstvena nega je veoma dinamična oblast. Podsticaj za razvoj i njeno unapređenje dala je Svetska zdravstvena organizacija (SZO) u drugoj polovini prošlog veka. Veliki značaj u napretku zdravstvene nege dalo je Američko udruženje sestara, koje je promovisalo novi koncept zdravstvene nege. Ovom važnom delu posla u sistemu zdravstvene zaštite dalo je pravi značaj i Svetsko udruženje sestara—tehničara. Američka asocijacija sestara—tehničara izradila je veoma koristan priručnik koji je za poslednjih petnaest godina doživeo šest uzastopnih izdanja. U skorije vreme ovaj priručnik će bit preveden i na srpski jezik. Poslednjih nekoliko decenija značajno je izmenjen sistem obrazovanja sestara na svim nivoima zdravstvene zaštite, uključujući i mentalno zdravlje. Takođe je postavljena solidna osnova za permanentno obrazovanje i kontinuiranu edukaciju svih profila sestara iz ove oblasti. S obzirom na to da je dosadašnji sistem edukacije sestara pružao dobru osnovu za učenje i savladavanje praktičnih veština u zdravstvenoj nezi, učinilo nam se suvišnim da na ovom mestu ponavljamo već proučavanu materiju iz ove oblasti. Stoga smo se odlučili da u ovom tekstu u kraćem obimu prikažemo neke oblasti koje su u ovom trenutku značajne. Kao što smo i naveli značajan deo obaveza iz zdravstvene nege obavlja medicinska sestra samostalno. Medjutim, ona je istovremeno i aktivan član multidisciplinarnog tima na svim nivoima organizacije psihijatrijske službe. Uključena je u skoro sve preventivne aktivnosti i u nemedicinski tretman kao što su individualna i grupna (psiho)terapija, socioterapija, metod savetovanja, terapija zaokupljenošću i dr. U okviru postojeće medicinske dokumentacije prikuplja podatke iz porodične anamneze, definiše sestrinsku dijagnozu i sl. S obzirom na veliki značaj koji se pridaje zaštiti i unapređenju mentalnog zdravlja, kao i velikoj raširenosti različitih oblika mentalnih poremećaja i ponašanja, na kraju teksta dali smo jedan kraći sinopsis budućnosti psihijatrije. On će svakako imati direktnog i indirektnog značaja za dalje poboljšanje različitih procesa i metoda zdravstvene nege.

U celom svetu odvija se intenzivni proces tranzicije psihijatrije, koja nema sličnosti sa ekonomskom ili političkom tanzicijom, koje će dovesti i do redefinisanja ciljeva, predmeta i metoda rada u oblasti zdravstvene nege. Zbog toga smo odlučili da uključimo neka poglavlja koja idu u susret ovim promenama. Pri izradi ovog teksta vodili smo računa da sadržaj prilagodimo nastavnim planovima i programima predmeta psihijatrijske zdravstvene nege na fakultetu za sestrinsku negu i na visokim strukovnim školama za medicinske sestre—tehničare. Takođe smo vodili računa da celokupan tekst bude oko dvesta strana teksta bez priloga. Nadamo da će ovaj tekst pomoći studentima na Fakultetu za medicinski njegu u Banja Luci da prošire svoja dosadašnja znanja iz oblasti zdravstvene nege psihijatrijskih poremećaja i u bogatoj aktivnosti na zaštiti i unapređenju mentalnog zdravlja. U tekstu smo posvetili nešto više prostora problemima edukacije, vođenju prvog intervjuja, opservaciji, psihoterapiji i aktivnom socijalno-psihijatrijskom praćenju. U tekstu se nismo bavili osnovama kliničke psihijatrije jer su oni dobro poznati svim studentima iz dosadašnjeg srednjoškolskog i više obrazovanja. On je pre svega namenjen kandidatima koji upišu završnu godinu na visokim strukovnim medicinskim školama i studentima na trećoj ili četvrtoj godini studija na Fakultetu za medicinsku negu. Priložena poglavlja (evaluacija rada u tretmanu i nezi u psihijatriji, budućnost psihijatrije i dr.), u ovom tekstu nisu deo ispitne materije, ali se nadamo da će koristiti studentima da odrede današnje domete zdravstvene nege pacijenta i aktivnosti u oblasti mentalnog zdravlja u društvenoj zajednici. Istovremeno će se, bar delimično, upoznati sa nagoveštenim trendovima razvoja psihijatrije u budućnosti. U tekstu nismo radili indeks pojmova, već smo odlučili da damo detaljan sadržaj za sva poglavlja. Takođe se nismo detaljnije upuštali u sestrinsku dijagnozu, moguće dijagnostičke kriterijume i detaljniju analizu nege pojedinih kliničkih entiteta. Prikazali smo samo dva klinička entiteta, i to grupu shizofrenih psihoza i depresivnog sindroma, kao i jedan model sestrinske dijagnoze koji se odnosi na poremećaje govora i komunikacije, što se može detaljnije videti u priloženoj literaturi. Isto tako nismo dali spisak tabela i shema koje se nalaze u ovom tekstu, pošto ih nema mnogo. U tekstu, na kraju pojedinih važnijih poglavlja, dat je spisak pitanja na osnovu kojih studenti mogu proveriti svoje znanja, a jedan broj pitanja će biti dat u testu za ispit. Takođe se nadamo da će navedena lista od sto pitanja korisno poslužiti kao repetitorij iz ove materije. Koliko smo uspeali da ovim

tekstom približimo ovu dinamičku materiju našim studentima, ostaje čitaocima da procene. Svaka korisna sugestija rado će biti prihvaćena za dalje poboljšanje kvaliteta ovog teksta

Veliku zahvalnost dugujem Kseniji Kovačević, višoj medicinskoj sestri i diplomiranom pedagogu, profesoru Visoke strukovne medicinske škole u Beogradu na ustupljenoj literaturi i mnogobrojnim sugestijama pri oblikovanju ovog teksta. Takođe se zahvaljujem Dr Ivani Djordjević iz Kanada na pomoći oko prevoda nekih članaka koji su korišćeni u ovom tekstu. I ovom prilikom izražavam veliku zahvalnost svim autorima čije sam tekstove koristio sa nadom da sam ih korektno interpretirao i/ili citirao. Posebnu zahvalnost dugujem recezentima ovog teksta, prof. dr Jovanu Mariću i prof. dr Mariji Burgić-Radmanović, na dragocenim sugestijama pri konačnom oblikovanju teksta. Veliku zahvalnost dugujem dekanu Fakulteta za medicinsku njegu, prof. dr Risti Kozomori i rektoru Panevropskog Aperiion univerziteta, prof. dr Draganu Danliševu, na pomoći oko pripreme ovog teksta. Takođe, najsrdačnije zahvaljujem gospodinu Darku Ušlemoviću, direktoru Centra za izdavačku delatnost Panevropskog univerziteta, koji je omogućio da ovaj tekst bude urađen na visokom profesionalnom nivou. Veliku zahvalnost dugujem gospođi Selmi Čolović na uloženom trudu oko lektorisanja i korekture ovog rada. Moguće greške nastale su nakon konačne redakcije teksta od strane autora.

Adresa za dopisivanje: Munjiza Marko, Univerzitetski profesor psihijatrije, Visokog Stevana 18, 11 000 Beograd, E-mail: marko.munj@sb. co. yu

Banja Luka, decembar 2007. godine

Prof. dr Marko Munjiza

Predgovor i zahvalnost autora za drugo dopunjeno izmenjeno izdanje

Ova knjiga je nastala kao rezultat višegodišnjeg iskustva njenog autora, u teorijskoj i praktičnoj nastavi sa studentima medicinskog fakulteta i više medicinske škole. Autor je završio školu zdravstvenih teničara, medicinski fakultet i specijalizaciju iz neuropsihijatrije. Prošlo je skoro tri godine od kako sam pisao predgovor Prvom izdanju ovog psihijatrijskog teksta koji je posvećen zdravstvenoj nezi psihijatrijskih pacijenata kod nas. Činjenica da u ovom vremenskom razmaku izlazi II dopunjeno i izmenjeno izdanje Nege u psihijatriji već je sama po sebi gotovo začuđujuća. Nema sumnje da je zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja postala veoma važna i u našem društvu. Tako npr., na listi od 11 zdravstvenih problema koji onesposobljavaju i otežavaju funkcionisanje bolesnih osoba nalaze se čak dva psihijatrijska poremećaja i to alkoholizam i depresije. Zahvaljući brojnim primedbama i sugestijama studenata za medicinsku negu na Panevropskom „Aperiion“ Univerzitetu i drugih korskina ovog teksta, pristupili smo izmenama i njegovim dopunama. Ovog puta najviše smo uradili intevencija u poglavlju o pojedinim oblicima psihosocijalnog tretmana i prevencije pojedinih mentalnih poremećaja. Ovo su ujedno i najvažnije oblasti svakog procesa zdravstvene nege u kliničkoj psihijatriji.

Prošlo je nešto više od 50 godina od kako su se na sprskom, hratskom i drugim jezicima na prostorima bivše Jugoslavije pojavili prvi udžbenici iz psihopatologije i psihijatrije (Vujić F. V., Lopašić R i sar, a kasnije Stoilković S., L. Milčinski, J. Radojičić B., Vesel J. Morić-Petrović S i sar., Marić J., Muičević V. i sur, A. Knežević i sar, S. Loga i sar., Čadlovski G., Lj. Hotujac i sur, M. Jašović-Gašić, D. Lečević T (ur.) i dr. Za razliku od drugih profila stručnjaka u psihijatrijskom timu tza koje postoji obima literatura iz psihijatrije, za medicinske sestre sem udžbenika za srednje i više medicinske škole, sem izuzetaka malo je literature za Visoke strukovne škole zdravstvene struke i fakultete za medicinsku negu. Ovim udžbenikom nastojali smo da bar doneke popunimo ovu prazninu. Već nekoliko decenija osnovi kliničke psihijatrije izučavaju se i na svim niovima obrazovanja medicinskoh sestara – tehničara i drugih profila zdravstvenih radnika i saradnika. Danas se sve više ukazuje na potrebu da svi članovi multidisciplinarnih timova koji se bave lečenjem, negom i zaštitom i unapređenjem mentalnog zdravlja u celini treba da vladaju osnovama kliničke psihijatrije i posebno pojedinim metodama tretmana, nege i prevencije brojnih psihijatrijskih poremećaja i poremećaja ponašanja. Ciljevi uvođenja nastave iz kliničke psihijatrije i zdravstvene nege u medicinske i druge Visoke strukovne škole i fakultete je da se obavesti medicinsku javnost o neophodnoj potrebi razvijanja savremenih oblika tretmana, nege, rehabilitacije i prevencije različitih poremećaja iz psihološke medicine, koja je upravo tada počela „prodirati“ u svest mnogih zdravstvenih radnika kod nas. Danas to ne zahteva od nas sve veći broj psihijatrijskih pacijenata, nego smo i mi, kao zdravstveni radnici, u humano-etičkom smislu dužni da preduzmemo sve za poboljšanje telesnog i mentalnog zdravlja celokupne populacije stanovništva. Posebnu pažnju treba obratiti vulnerabilnim grupama: deci i mladima, ženama, izbeglicama i interno raseljenim licima i starima i dr. Psihijatrija je nauka koja stalno napreduje. Pošto nova istraživanja i klinička iskustva proširuju naše znanje, potrebne su promene u lečenju, terapiji novim lekovima i proširivanjem metoda zdravstvene nege i rehabilitacije. Zbog toga smo proverili sve izvore koji se smatraju pouzdanim za pružanje kompletnih informacija koje su u skladu sa standardima koji su prihvaćeni u vreme izdavanja ove knjige. U svakom slučaju, s obzirom na mogućnost ljudske greške i promene u medicinskoj nauci pa i u psihijatriji, ni autor ni izdavač niti bilo koja strana koja je uključena u pripremu i publikovanje ovog rada ne garantuju da su sve informacije kompletne.

Zdravstvena nega je jedna od najvažnijih oblasti savremene psihijatrije. Mi, medicinski stručnjaci moramo u prvom redu produbljivati znanje iz psihološke i bihevioralne medicine koja je u najtešnjoj vezi sa opštom, porodičnom medicinom. Za razliku od drugih sličnih udžbenika iz psihijatrije za Visoke strukovne škole zdravstvene struke i Fakultete zdravstvenih nauka i nege, mi smo u ovom radu dali širi prikaz kontakta sa pacijentima, obuhvatili smo sve vodeće oblike i metode psihosocijalnog individualnog i grupnog tretmana. Dali smo takođe i širi prikaz rehabilitacije kao i poglavlja koja se odnose na preventivnu orijentaciju u savremenoj kliničkoj psihijatriji. Zbog strukturacije teksta i priloženih pitanja udžbenik izgleda na prvi pogled nešto obimniji nego što je uobičajena praksa sa ovakvim tekstovima. Stoga podstičemo čitaocima da nam potvrde informacije koje su ovde iznete sa onima iz drugih izvora i svoje prakse.

Ovaj tekst je prvoensteno namenjen studentima Visokih strukovnih škola zdravstvene struke i studentima Fakulteta za medicinsku negu, odnosno zdravstvenih nauka. Osnovna ideja je da se ukaže na značaj prevencije, lečenja, nege i rehabilitacije različitih psihijatrijskih poremećaja i oboljenja. Kod nekih poglavlja u dosadašnjem tekstu urađene su pre svega jezičke i lektorske intervencije. Tekst o prvom intrevjuu u kliničkoj praksi i pojedini oblici individualne i grupe (psiho)terapije nema svrhu da služi kao vodič već samo kao uvod u ovu složenu materiju u praktičnom radu sestara-tehničara u procesu nege i prevencije brojnih poremećaja. Neka ranija poglavlja su skraćena da bi se sačuvalo prvobitni obim teksta. I u ovom izdanju nastojali smo da neka važnija poglavlja prikazemo u obliku radnih tabela ili odgovarajućih shema. Delimično su proširena i pitanja kod pojedinih poglavlja. Navedena pitanja mogu se koristiti kao repertorium za utvrđivanje teksta. Nadamo se da će i ovaj tekst naići na topao prijem kod naših studenata i drugih stručnjaka koji se bave negom psihijatrijskih poremećaja. Takođe je dopunjena literatura i proširen je spisak korišćenih referenci. Ni u ovom tekstu nismo radili indeks pojmova već smo se odlučili da damo detaljniji sadržaj materije. Vredi naglasiti da su na Evropskoj konferenciji SZO o sestrinstvu, koja je održana 1988. godine, sestre iz evropske regije izabrale pristup „Zdravlje za sve”, kao rukovodeći princip u razvoju profesije. Cilj je bio da se stvori nova sestra; nezavisna vešta, koja može raditi sama ili u saradnji sa drugim stručnjacima iz primarne zdravstvene zaštite, i u svim uslovima. Uloga sestre neće biti da služi drugoj profesiji, već da obaveštava, pruža podršku i brine o pacijentu i zajednici. Nadamo se da i ovaj tekst doprinosi pomenutim načelima sestrinstva.

Koristim priliku da izrazim najveću zahvalnost svim piscima koje sam pomenuo u ovom tekstu. U ovom tekstu izložena su njihova brojna iskustva, stavovi i mišljenja kojima se zahvaljujem za njihove brojne i dragocene tekstove sa nadom da sam ih korektno interpretirao i citirao. Naročitu zahvalnost dugujem akademiku prof. dr Vujiću F V. i prof. dr Stoilkoviću S. (Beograd), prof. Bethlajmu S., prof. Dr Lopašiću R, prof. dr Doganu S. i prof dr Blažević D. (Zagreb), prof. Milčinskom L., i prof dr Lokaru J., Kobal M. I Bregant L. (Ljubljana), prof. Riđanoviću S i prof. dr Zec N (Sarajevo), prof. Dr Mišetiću M i prof dr Stefanovskom S.(Skoplje), prof dr Vurdelji N. (Novi Sad) i prof dr Samilhamiću M.(Priština), Glavan i i Bemdić D. (Osijek) zato što su za sve nas utvrdili temelje i pronašli oruđa sa kojima možemo raditi, a isto tako i mojim pacijentima zato što su sva moja saznanja proistekla iz našeg zajedničkog rada. Moja je želja, a nadam se da je to i želja naših kolega koji se bave rehabilitacijom i negom kojima je ovaj tekst namenjen, da glavni korisnici svih razmatranja budu pacijenti sa psihološkim i psihijatrijskim poremećajima.

Svaka od značajnih oblasti iz psihološke i bihevioralne medicine se može proceniti individualno primenom strukturisanih upitnika ili posebno razvijenih testova. Ovo u oblasti nege najbolje je razvilo Američko udruženje medicinskih sestara – tehničara. Nema sumanje da i ovakve procedure daju korisne podatke o odnosu kojih lekari, sestre i drugi zdravstveni radnici i saradnici mogu da ustanove pacijentov subjektivni doživljaj zdravstvenog problema, kao i odgovara na lečenje, posebno u slučaju hroničnih bolesti kakve su najčešće u oblasti psihološke i bihevioralne medicine. Stoga savremena psihološka i bihevioralna medicina i psihijatrija kao uostalom i cela medicinska praksa mora razmatrati i integrisati kako objektivne, tako i subjektivne procene ishoda lečenja i nege. Ipak neposredan kontakt i odnos između pacijenata i zdravstvenog radnika je od najveće vrednosti. Oni treba da pruže poverenje i ohrabrenje, otvoreno i pristupačno, ali bez primene arogancije. Profesionalno držanje sa udruženo toplinom i otvorenosću može da značajno olakša anksioznost pacijenta i da ga ohrabri da podeli i one delove svoje istorije bolesti koji mu mogu biti neprijatni. Nema sumnje da je idealni odnos pacijent medicinska sestra je zasnovan na celokupnom poznavanju pacijenata, na obostanom poverenju i na mogućnosti dvosmerne komunikacije čemu je i namenjen ovaj tekst. Od medicinske sestre – teničara i drugih zdravstvenih radnika i saradnika se očekuje takt, saosećanje i razumevanje, jer pacijent nije samo skup simptoma, znakova, poremećaja funkcija, oštećenja organa i poremećaja emocija. On je ljudsko biće koje je zabrinuto, koje se nada, koje traži olakšanje, pomoć i ohrabrenje. Sigurno je da će i u buduće biti značajan koncept produžene medicinske nege sa pozitivnim odnosom cene i koristi. Kako rastu troškovi medicinskog zbrinjavanja, postaje neophodno uspostavljanje prioriteta u trošenju zdravstvenih resursa. Zbog toga i dalje preventivne mere nude najveću dobit u odnosu na troškove. Medicina je sigurno profesija koja pruža zadovoljstvo, ali je istovremeno i zahtevna. Sestra mora kao i lekar da ima razumevanja za karakteristike starije populacije koju opslužuje, i mora poštovati socijalne i kulturne stavove pacijenta po pitanju zdravlja, bolesti i smrti. Kako javnost postaje sve eukovanija i prosvećenija zdravstvenim aspektima, rastu i ukupna očekivanja od zdravstvenog

sistema, a posebno od medicinskih sestara – tehničara i lekara. Sve se više definišu pojedini standardi lečenja, nege i rehabilitacije uz stalni gotovo siplralni rast zdravstvenih troškova.

Šta reći na kraju ovog velikog posla koji predstavlja priprema (novog, II dopunjeg i izmenjenog izdanja). Ponosni smo da smo u sradnji velikog broja studenata i drugih korisnika ovog teksta prevazlišli sve probleme u tako relativno kratkom vremenu i da dva puta izlazi ovako delo. Nadam se da će svaki drugi autor sa sigurno više iskustva za nekoliko godina pripremiti novi tekst. Ono će sigurno biti još bolje i još modernije. Zahvaljujem se menadžmentu, predsedniku Upravnog odobra i direktoru Panevropskog „Aperion” Univerziteta, i rektoru prof. dr Risti Kozomori na uloženom naporu da ova knjiga izgleda lepo grafički i likovno-tehnički opremljena. Adrese za dopisivanje: Prof. dr Marko Munjiza, penzionisani profesor psihijatrije Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i profesor Zdravstvene nege iz psihijatrije i gerijatrije na Fakultetu zdravstvenih nauka Panevropskog „Aperion” Univerziteta u Banja Luci , e-mail: *marko.munj@sbb. sr*

Banja Luka, decembra 2009. godine

Prof. dr Marko Munjiza,

zdravstveni tehničar i lekar sepcijalista neuropsihijatar

SADRŽAJ

I UVOD.....

II OD OPŠTE NEGE DO ZDRAVSTVENE NEGE.....

1. Kraći istorijski osvrt.....

VII PREDMET RADA ZDRAVSTVENE NEGE.....

III NOVI ASPEKTI ZDRAVSTVENE NEGE U PSIHIJATRIJI.....

1. Institucionalni i personalni aspekti edukacije u zdravstvenoj (psihijatrijskoj) nezi.....
2. Mogućnosti prevazilaženja straha u radu medicinskih sestara u psihijatriji.....
 2. Mesto i uloga medicinske sestre-tehničara u savremeno organizovanoj psihijatrijskoj insituciji.....

IV TEORIJSKE OSNOVE ZDRAVSTVENE NEGE.....

A) Osnovni principi prvog intervju.....

1. Faktori koji utiču na intervju.....
2. Odnos dijagnostičkog i terapijskog intervju.....
3. Uloga terapeuta.....
 - 3.1. Razuveravanje, razumevanje i empatija.....
 - 3.3. Podržavanje pacijentovog samopoštovanja.....
 - 3.4. Interpretacije.....
4. Praktični faktori u intervjuu.....
 - 4.1. Faktor vremena.....
 - 4.2. Faktori okruženja.....
5. Sadržaj intervju.....
6. Razmatranja koja prethode intervjuu.....
7. Početna faza intervju.....
 - 7.1. Upoznavanje sa pacijentom.....
 - 7.2. Razvoj intervju.....
8. Srednja faza intervju.....
9. Završna faza intervju.....
 - 9.1. Pitanja pacijenta.....
10. Naknadni intervju.....
11. Intervju sa srodnicima i bliskim osobama pacijenta.....

B) OPSERVACIJA.....

1. Neverbalana komunikacija.....

C) TIMSKI RAD U PSIHIJATRIJI.....

1. Osnovne karakteristike tima tima.....
 2. Tri systemska preduslova timskog rada.....
3. Lični i profesionalni identitet člana tima.....
4. Uloga osoba i članova tima.....
5. Vodja i osnivanje tima.....
6. Lični i profesionalni identitet lekara, sestre i drugih članova tima.....
 - 6.1. Lekar.....
 - 6.2. Psiholog.....
 - 6.3. Socijalni radnik.....
 - 6.4. Medicinska sestra/tehničar.....
 - 6.5. Radni, okupacioni terapeut.....
7. Dinamika tima.....

**D) POJEDINI OBLICI PSIHOSOCIJALNOG TRETMANA
KAO VID ZDRAVSTVENE NEGE.....**

1.Psihoterapija

- 1.1. Individualna (površinska) psihoterapija.....
- 1.2. Suportativna (psiho)terapija.....
- 1.3. Autogeni trening.....
- 1.3.4 Druge metode relaksacije kao oblik suprotativne (psiho)terapije.....
- 1.4. Supotrativna terapija u užem smislu.....
- 1.5. Ciljana bihevior terapija.....
- 1.6. Sugestivna terapija.....
- 1.7. Larvirana sugestija.....
- 1.8. Persuazija, (raz)uveravanje.....
- 1.9. Terapija odnosom.....
- 1.10. Terapija uvidom.....

1.1. Ventilacija.....

2. Metod savetovanja.....

3. Grupna (psiho)terapija.....

3.1. Velika i srdnja grupa

3.2. Grupna terapija sa roditeljima ili porodicom pacijenta.....

4. Radna, okupaciona i rekreativna terapija.....

4.1. Radna terapija.....

4.2. Okupaciona terapija.....

4.3. Rekreativna terapija.....

4.4. Muzikoterapija.....

5.Socioterapija.....

5.1. Terapijska zajednica.....

5.2. Funkcionisanje terapijske zajednice kroz pojedine forme rada.....

5.3. Ostali oblici socioterapije.....

5.4. Socioterapija otpuštenih pacijenata sa bolničkog lečenja.....

5.4.1. Porodica.....

5.4.2. Radno mesto.....

5.4.3. Socioterapijski klub.....

E) DRUGI SPECIFIČNI OBICI TRETMANA U PSIHIJATRIJI.....

1. Psihofarmakoterapija.....

2. Elektokonvulzivna terapija (EKT-a).....

3. Ishrana psihijatrijskih pacijenata.....

4. Biološka terapija.....

**5. Zdravstvena nega, ishrana i lečenje shizofrenije
i depresivnog sindroma.....**

6. Otpust pacijenta iz psihijatrijske ustanove.....

**F) SOCIJALNPSIHIJATRIJSKO PRAĆENJE PACIJENATA
TOKOM ZDRAVSTVENE NEGE**

1. Vrste praćenja.....

1.1. Aktivno praćenje.....

1.2. Drugi oblici praćenja.....

G) Prevencija u psihijatriji.....

1. Prevencija psihosocijalnih posledica mentalnih poremećaja.....

**IV OSNOVNA NAČELA ETIKE I IZAZOVI ZA PSIHIJATRIJSKU
PROFESIJU.....**

V BUDUĆNOST EDUKACIJE U PSIHIJATRIJI.....

PRINCIPI I METODE RADA ZDRAVSTVENE NEGE.....

1. Metode zdravstvene nege.....

2. Specifični kadrovi za zdravstvenu negu.....

2.1. Ličnost medicinske sestre-tehničara.....

2.2. Učešće medicinske sestre u savremenom zbrinjavanju psihijatrijskih pacijenata.....	
2.2.1. Zdravstvena nega hitnih psihijatrijskih pacijenta.....	
2.2.2. Osnovna načela zdravstvene nege psihijatrijskog pacijenta.....	
3. Učešće sestre u dijagnostičkom postupku psihijatrijskih poremećaja.....	
4. Primena dobre prakse zdravstvene nege – preduslov za povećanje kvaliteta u zdravstvenoj nezi psihijatrijskih poremećaja.....	
V MOGUĆNOSTI EVALUACIJE TRETMANA U PSIHIJATRIJI I NEZI.....	
1. Specifični problemi u evaluaciji psihijatrijskog tretmana.....	
2. Važniji metodološki instrumenti u evaluaciji.....	
2.1. Ekonometrijski modeli evaluacije.....	
3. Primena kontrolisanog kliničkog eksperimenta.....	
4. Epidemiološki metod.....	
5. Sociometrijski i psihometrijski metod.....	
6. Osvrt na evaluaciju pojedinih oblika tretmana.....	
6.1. Evaluacija farmakoterapijskog tretmana.....	
6.2. Evaluacija (psiho)terapije.....	
6.3. Evaluacija socioterapije.....	
6.3.1. Evaluacija rehabilitacionog tretmana.....	
6.4. Evaluacija kombinovanog tretmana.....	
VI ULOGA ISTRAŽIVANJA U ZAŠTITI MENTALNOG ZDRAVLJA U ZAJEDNICI.....	
1. Uloga istraživanja u najvažnijim oblastima zaštite mentalnog zdravlja.....	
2. Dokumentacija, procena i način istraživanja.....	
3. Medicina i zdravstvena zaštita zasnovana na dokazima.....	
4. Naučno istraživanje u zaštiti mentalnog zdravlja.....	
5. Uticaj istraživanja u zaštiti mentalnog zdravlja u zajednici.....	
6. Psihijatrija i javno zdravlje.....	
6.1. Definisane potrebe jednog regiona za mrežom psihijatrijskih ustanova.....	
VIII NEKA PITANJA KOJA MOGU DA OČEKUJU LEKARI I ČLANOVI STRUČNOG TIMA OD ČLANOVA PORODICE PACIJENATA.....	
IX VAŽNIJI CILJEVI PROUČAVANJA ZDRAVSTVENE NEGE.....	
X PSIHIJATRIJA BUDUĆNOSTI.....	
XI 1. PRILOZI: 1. Tačni odgovori na pitanja.....	
2. Skala globalne procene funkcionisanja (GAF)	